

THIS ARTICLE WAS WRITEN FOR EDUCATIONAL PURPOSES

JAK SE ŠILO VE 14. A 15. STOLETÍ V LONDÝNĚ PODLE ARCH. NÁLEZŮ

Doc. Martina Hříbová

Pro orientační představu o náročnosti krejčovského řemesla poslouží tabulka ukazující čas potřebný k vytvoření jednodušších oděvů ve 14. století. Tabulka byla zpracována na základě dochovaných účtů [1].

pár nohavic	půl dne
kápě	půl až celý den podle toho, zda byla podšívána
plášť	3 až 6 dnů podle podšití
svrchní tunika	3 až 6 dnů podle podšití
tunika	1 až 6 dnů dle náročnosti, podšívání atd.

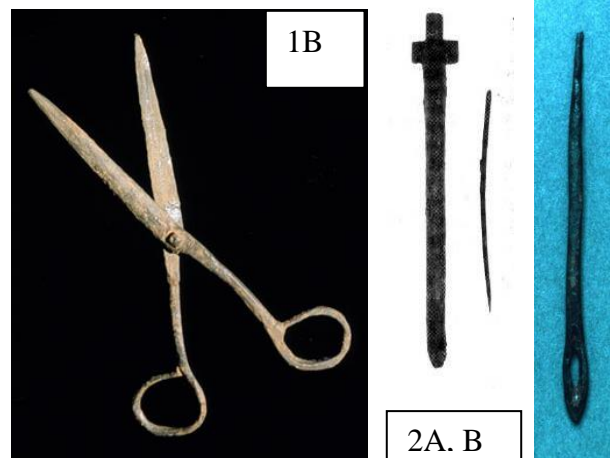
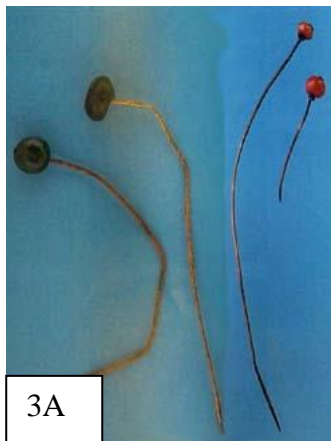
Krejčovská práce

M. Šimša [7] ve studii věnované krejčovským knihám se zabývá způsoby zakreslení stříhů na látku. Velká část středověkých oděvů se skládala z obdélníků, klínů a kruhových dílů. Obdélné díly bylo možno zaznamenat přímo do šíře látky rozložené na rozměrné tabuli nebo na měrném stole. Kruhové díly mohl krejčí rýsovat na plochu tvořenou menšími pásy, na kterých pomocí provázku a křídly vyměřil kruhovou výseč. Na základě způsobu rozložení stříhových dílů zobrazených v rakouských a španělských stříhových knih (druhá pol. 16. století) lze soudit, že dalším stupněm vývoje bylo zřejmě využití papírových předloh [7].

Materiály a pracovní pomůcky

Nůžky - Obr 1A. ukazuje pérovou konstrukci nůžek, která byla známá již kolem r. 1000 pnl. a používala se k postříhování, stříhání ovcí, vlasů a látek. Od konce 13. a poč. 14. stol krejčí používají nůžky dnes užívaného tvaru (obr.1B), protože stříhaly přesněji. Nový tvar byl náročnější na výrobu, tedy dražší. Proto v běžných domácnostech zůstávají i nadále nůžky staršího typu.

Jehly - Nejdřív se používaly kostěné jehly (cca do 12. století), později kovové s očkem, které bylo vytvořené zahnutím drátu a stlučením konce k tělu jehly a v 15. století konec nejdřív rozklepali drát a do něj vyrobili díрку. Vyšívání bylo specificky dámskou záležitostí a ženy využívaly jehelníčky (obr 2A.). Nejstarší doklady jehelníček pochází z 6. stol. Jehelníčky mohly být buď z kostí (např. ptáků), usně či později z kovu.

Špendlíky – Ze středověku je známo časté používání ozdobných špendlíků jako dekorativních

oděvních doplňků nebo způsobu spínání oděvů (12. a 13. století) a od 14.stol lehkých závojų (obr. 3A). Špendlíky uchovávaly ve speciálních schránkách (obr. 3B).

Náprstky – V Anglii se náprstky rozšířily ve 14. století, i když byly známy dříve. Původní kupolovitý tvar se v průběhu 15 století začal prodlužovat, až v 16. století nabyl tvaru shodného s dnešním, jak ukazuje obr. 3C. V tomto případě se jedná o výrobek z Norimberku, který byl jedním z center zpracování mosazi v dané době.

3D

Nitě – Podle archeologických výzkumů v pozdním středověku v západní a severní Evropě byly používány na vnitřní švy lněné a pro zdobení šlechtických oděvů se hojně používaly hedvábné nitě. Hedvábí v mnoha barvách (bílá, černá, žlutá, modrá, zelená, nachová) bylo používáno k obšívání dírek a zapínání. Ve 13. a 14. stol byla do Anglie dovážena jak surová bavlna používaná na vycpávání a také bavlněné nitě, kterými byla pravděpodobně šita i část oděvů krále Richarda II. [1]. Další možnosti byly vlněné nitě,

které využívaly nižší vrstvy obyvatel.

Způsob šití

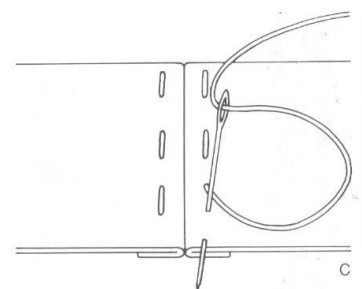
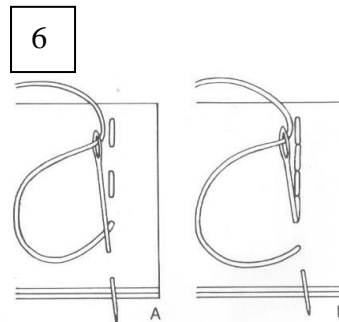
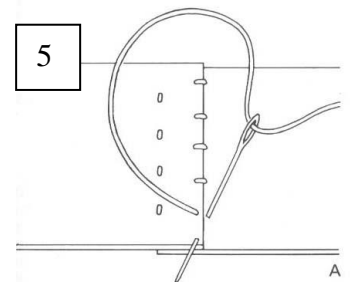
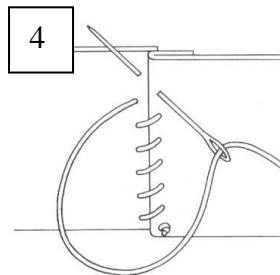
Nejstarší oděvy byly z usně a tomu odpovídaly způsoby sešívání. Později vznikly další druhy spojů, protože látky se na rozdíl od usní na okrajích třepí.

Švy

Nejběžnějším způsobem spojení dvou kusů jemné usně nebo plsti je položení na sebe a obšítí, jak je na obrázku 4. Spojení není obvykle vhodné pro lněné textilie vzhledem k jejich třepivosti.

Další metodou vhodnou ke spojení materiálů, která má svůj původ v práci s usní, je překrytí

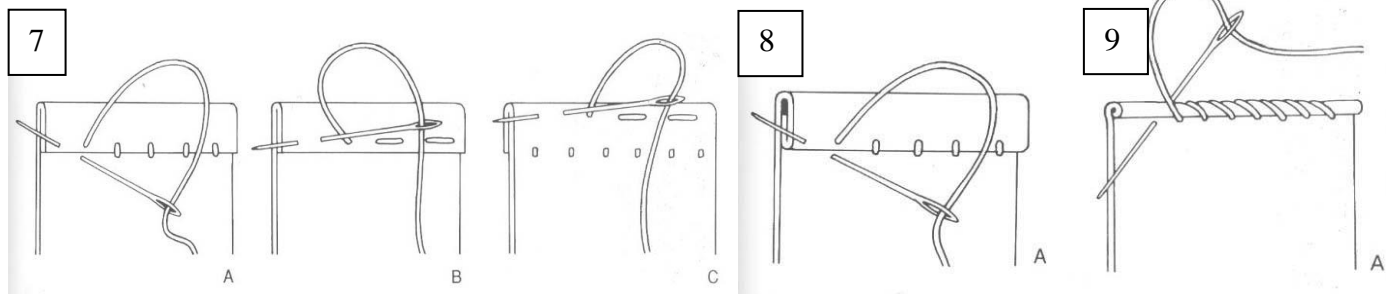
krajů (Obr. 5). Tento typ spoje byl používán zvláště při šití nohavic, speciálně v podešvové části, kde byl plochý šev pohodlnější a zároveň dvojí prošití zpevňovalo dost namáhané místo. Nejčastějším stehem ke spojování látek byl přední (obr.6A) o průměrné délce stehu 2-3 mm. Přední steh vykazuje malou elasticitu a při použití na pružných materiálech se může trhat. Pokud byl šev namáhaný, tak krejčí užili některou z variant zadního stehu. (obr 6B). Někdy navíc rozložili okraje švů a prošili je rovnoběžně předním stehem (Obr. 6C).

Záložky

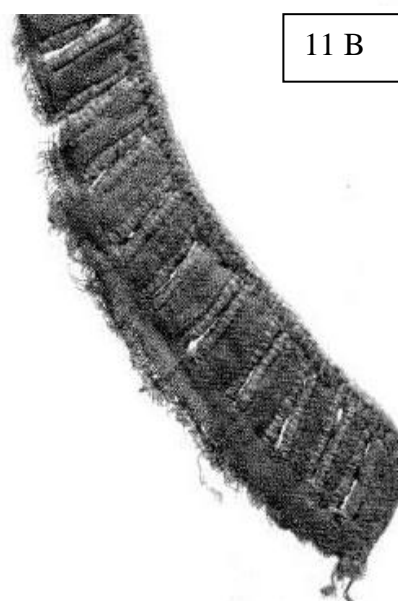
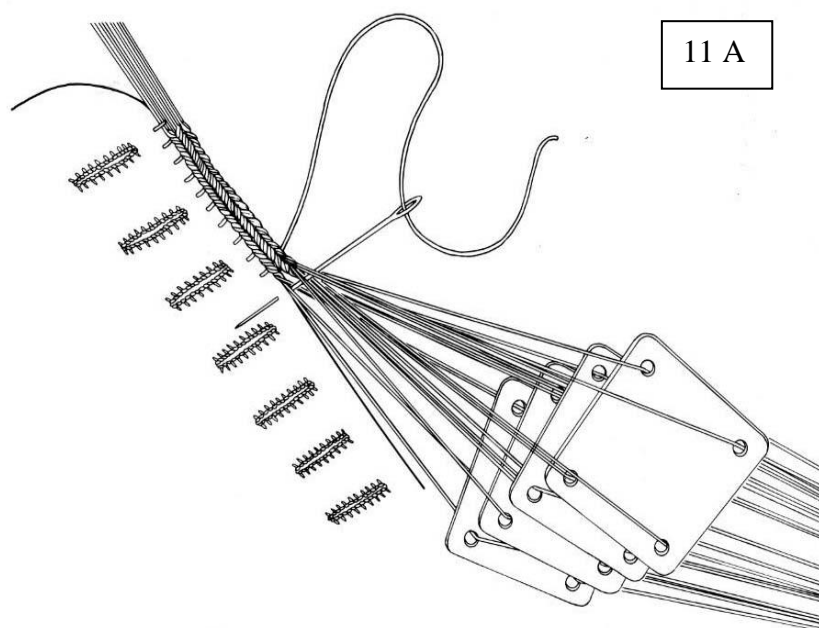
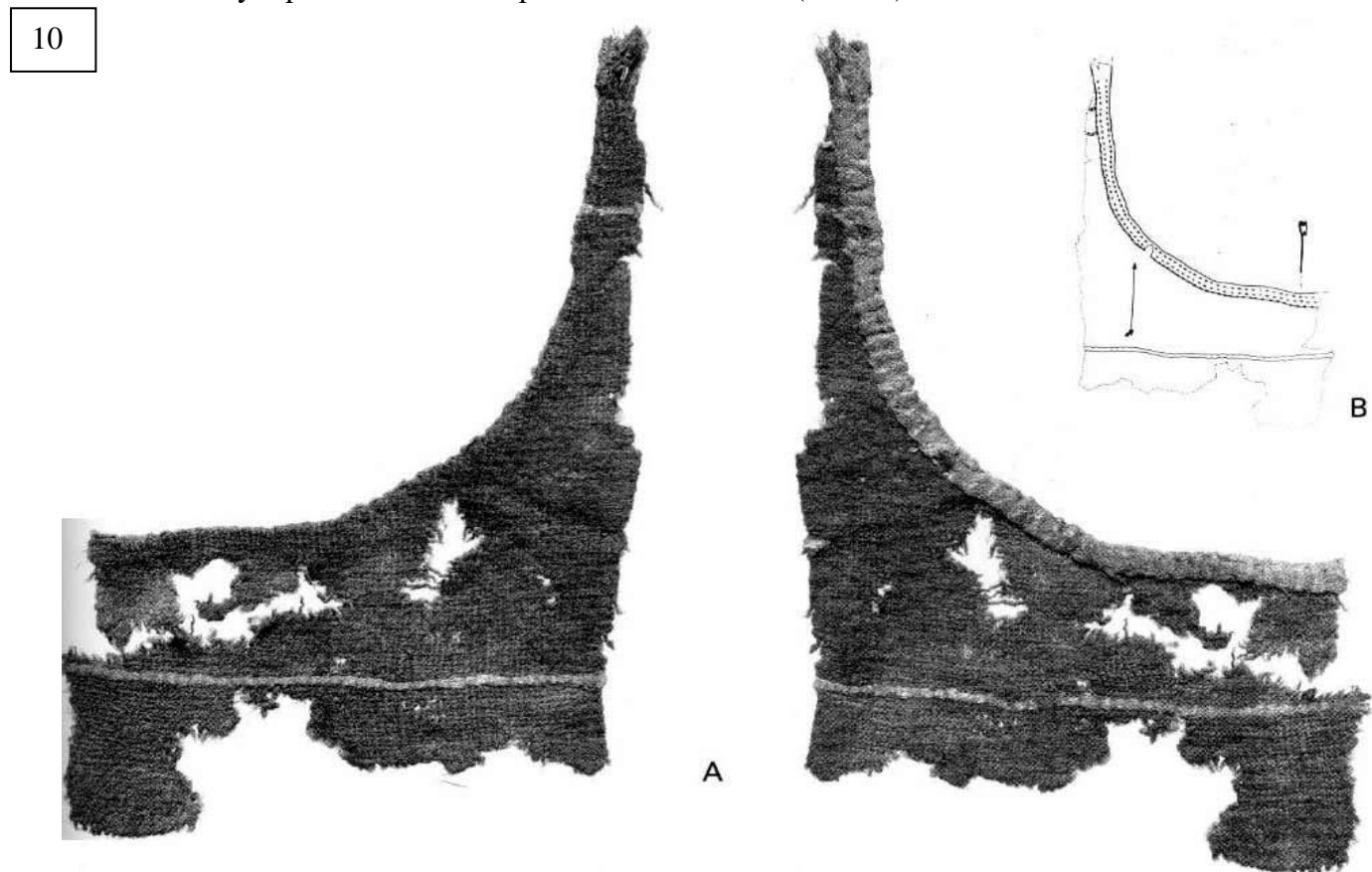
Jako prevence proti třepení tkaných látek vzniklo několik variant zakončení okrajů zvláště vlněné látky, které jsou na obrázku 7A. První způsob chrání okraje látky a často ji najdeme na okrajích oděvů. Další dva způsoby snáze odolávají pnutí, proto se s tímto zakončením setkáme na horním konci nohavic nebo na okrajích rukávů u zápěstí (Obr. 7B).

Dvojí zahnutí (dvojitá záložka) okrajů krejčí používali zvláště na velmi jemné hedvábné výrobky (Obr 8). Druhou možností bylo stočení okraje (obr. 9), které je méně nápadné, ale náročnější na spotřebu hedvábí a na vypracování. Tento obnitkovací steh je možno bez ohnutí kraje použít i pro spojení dvou kusů látek.

Obrubování a lemování

Tam, kde zahnutí nebylo možné, se používalo obrubování či lemování. Na všech dochovaných nálezích ze 14. a 15. století bylo použito hedvábné plátno střížené rovně (obr. 10).

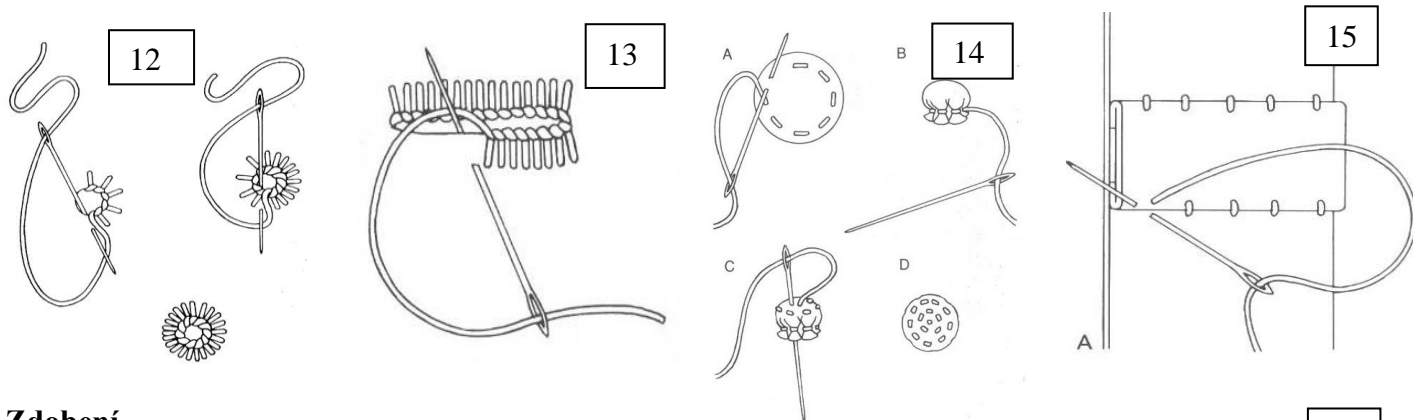

Zapínání

Hlavní způsob zapínání v pozdním středověku bylo na knoflíky, ač i šněrování bylo velmi rozšířené. Později bylo šněrování považováno za zastaralé. Na obrázku 12 můžeme vidět dobový způsob obšívání dírek. Zapínání na knoflíky bylo v západní Evropě známo přibližně od 1. pol. 13. století, z počátku hlavně z dekorativních účelů než z praktických. Na počátku 14. století bylo módní mít maximální počet knoflíků.

Knoflíkové dírky umístěné v pravém úhlu k zapínání krejčí obšívali drobnými smyčkovými stehy před tím, než je prostříhali. Hustota obšití nebyla tak vysoká jako dnešní (obr.11B nebo 13). Smyčkový steh byl používán i na zakončení okrajů látek.

Knoflíky mohly být buď čistě látkové (jeden z postupů tvorby ukazuje obr. 14) nebo látkou potažené dřevěné či rohovinové. Byly nalezeny též kovové knoflíky (cín, slitina cínu a olova, bronz, mosaz) pocházející z 13. a 14. stol. Ovšem kovové knoflíky se k látce nepřišivaly, ale pravděpodobně přivazovaly pomocí tkanice protažené přes očko, které měly umístěno na zadní straně. Tímto způsobem bylo možné používat jednu sadu velmi drahých a módních knoflíků k vícero oděvům. Např. z r. 1351 pochází zpráva, že vévoda Orleánský měl sadu 25 zlatých knoflíků, každý s diamantem a 4 perlami [1].

Zdobení

Látky byly často ozdobně protkávané, ale dochovaly se textilie s jinými způsoby zdobení, např. série rovnoběžných předních stehu, nebo našitím hedvábného proužku na látku nebo její okraj (obr 15, 16). Výšivky, zdobení hotové tkaniny pomocí stehů, byly prováděny převážně pomocí hedvábných přízí různými typy stehů. Nejluxusnější provedení

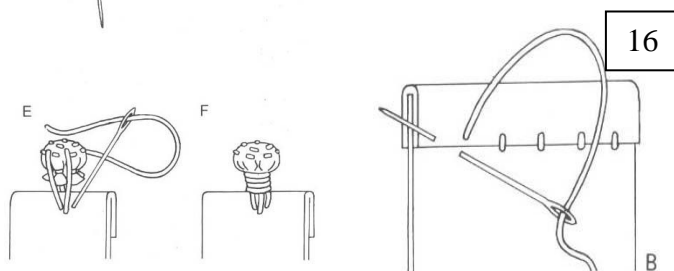
využívala kovových - stříbrných a zlatých nití, perel a drahých kamenů (později i skleněných korálek). Výšivky na oděvu a ozdobné pásy byly ve středověku oblíbené. V 11-13. století byly ceněny výšivky anglické, tzv. Opus Anglicarum užívané především pro církevní účely. Prostší byl tzv. Opus Teutonicum, kde byl podklad i vyšivací nit lněná, bílá, takže vzor následně vznikl tzv. prolamováním [4].

Křížkový steh lze použít jak k začistění okrajů zároveň se spojením s druhým materiálem, ale častěji se používal jako ozdobný [1]. Příkladem mohou být dochované artefakty španělské provenience z 13. století jako je třeba tašvice uložená v Toledské katedrále. V 16. století byl velmi oblíben steh dnes zvaný Holbeinův. Jednalo se o dvakrát prošití předním stehem často v kontrastní barvě k pokladové textilií.

Specifická byla výšivka perličkami - složité ornamenty vytvořené vyskládáním a našíváním perel na podkladovou tkaninu. Takto je např. zdobena císařská korunovační tunika (Palermo 1125-1150), korunovační plášť Rogera II. Sicilského (1133-1134) aj. [4].

Další možností zdobení oděvů bylo našití prýmků. Doložené použití prýmků je např. z kostelních inventářů v 13. století. Prýmků se vyráběly splétáním nití v šikmo překřížené uspořádání. Počet nití se lišil, minimum byly 3 nitě, horní hranice byla omezena tím, co výrobce zvládl pojmout do ruky. Příze se navíjela na dřevěné cívky - paličky, někdy zatěžované olovem. Paličky se vzájemně proplétaly. Hotové prýmků se našívaly na oděvy, popřípadě různě aranžovaly na ozdobných lemech [4].

V historii krajčářství panuje mnoho nejasností. Primitivní krajčářské techniky šité krajky byly známy již staroegyptských památkách, z rané doby bronzové, z období Velké Moravy aj., např. soška Venuše oblečena do sukne z kroucených šňůrek (Francie, jeskyně Lespugue, paleolit – asi 20. 000 př. n. l.) [5].

V raném křesťanství byly používány starší formy krajek na církevní roucha apod. Nejstarší nález spojovaný s paličkovanou krajkou je soubor 200 kusů kostěných paliček pocházejících z Kypru z města Kourion (4. století). Rozvoj používání krajky nastal v Benátkách v 16. století nejprve ve formě šité krajky (tzv. reticelly) a posléze, zřejmě díky snaze o urychlení tvorby ve formě paličkované krajky. Za nejstarší je považovaná reticella s geometrickými vzory, které přiznávají pravoúhlé křížení niti původní síťoviny vzniklé vytahováním niti z tkaniny [5]. Reticella se tvoří vystřížením a vytažením několika nití z tkaniny, zbylé nitě tvoří osnovu, která se vyplňuje smyčkovým stehem obšívánými spojkami a šitými výplněmi, takže vznikají různé geometrické tvary [6]. Pravá šita krajka vznikla po odpoutání stehů od podkladu, kdy se vytvořily různé tvarované motivy označované termínem punto in aria [5]. Punto in aria (it. steh ve vzduchu) je prvním příkladem pravé krajky, která se tvořila nastehováním kontur vzoru z nití na voskované plátno nebo pergamen podložený několika vrstvami pevné látky a ty jsou vyplněny spojkami. Po dokončení se stehovací nitě odstříhnou a vznikne krajka, která nemusí mít geometrické tvary [6]. Období největšího rozmachu reticelly spadalo do rozmezí let 1480–1620. Technika paličkování se uplatnila i v pozamentérské výrobě a při výrobě kovových sít z drátů. V této době se šířily předlohy, vzory a vzorové rytiny převážně italského původu. V curyšském sborníku (1561, autor R.M., vzorník Nüw Modelbuch, allerley Gattungen Däntelschnür so diesel zyt in hoch Tütschlanden geng und brüchig (gebräuchlich) sind. Zu underricht jren Leertöchtern uhne allen Andersen schnürwürckeren...) je uvedeno, že výrobu paličkovaných krajek ve Švýcarsku zavedli benátské řemeslníci roku 1536 [5].

Poděkování patří knihovně University of Illinois, Champaign-Urbana, USA za zpřístupnění kvalitní literatury.

Obrázky

- 1A – železné nůžky, 13-14. století, Corinium Museum, Object Number: C1059, [<http://www.cotswold.gov.uk/media/museum/Medieval/C1059.jpg>]
- 1B – Nůžky nalezené na palubě Serçe Limanı, vraku byzantské lodi z 11. století (slide# GW-2720) Photo: INA. [<http://ina.tamu.edu/images/Serce%20Limani/miscellaneous/GW-2720.jpg>]
- 2A - měděná schránka na jehlu (chybějící vršek) a kovová jehla, pozdní 14. stol [1]
- 2B - Bronzová jehla z Threave Castle v Kirkcudbrightshire, National Museums Scotland H.HXA 83. 14-15. století [<http://nms.scran.ac.uk/database/media.php?file=postcard/image/0098/00983700.jpg>]
- 3A - špendlíky s ozdobnými hlavičkami (skleněnými, z červeného korálu a kovovými), [3]
- 3B – Kožená schránka na špendlíky, c. 1398, Koln, Stadtmuseum, RBA 7176 [<http://www.bildindex.de/bilder/MI01745d10a.jpg>]
- 3C – Náprstek s charakteristickou ozdobou v podobě medailonu z druhé poloviny 16. století, Nuremberg, UKDFD 1304 [http://www.ukdfd.co.uk/ukdfddata/data/103/108thimble_1_Large_2_.jpg]
- 3D – Špulky nalezené při vykopávkách v Freiburgu, 15.- 17. století, [http://www.diu-minnezit.de/realie_bild_gross.php?f=stuff213_imageorg.jpg]
- 4 - obšití [1]
- 5 - přeložení [1]
- 6 - přední steh (A), zadní steh (B), rozevřený šev prošitý předním stehem [1]
- 7 - přehnutí a jeho varianty [1]
- 8 - dvakrát zahnutý okraj (dvojitá záložka) [1]
- 9 - stočení hedvábí (konec 14. stol) [1]
- 10 - okraj výstřihu nebo průramku, nález č. 78, datováno do 2. čtvrtiny 14. stol, (A fotografie, B nákres) [1]
- 11 - přímé našívání okraje tkaného na karetkách, B knoflíkové dírky a okraj zakončený tkaným proužkem (č. 67, 2. čtvrtina 14. stol) [1]
- 12 - postup obšívání dírek u nálezů č. 329 (pozdní 14. stol) [1]
- 13 - knoflíková dírka [1]
- 14 - jeden z postupů výroby a přišití látkových knoflíků [1]
- 15, 16 - dva způsoby aplikování hedvábných proužků na oděv. [1]

Literatura

- [1] CROWFOOT, Elisabeth, Frances PRITCHARD, Kay STANILAND a Francis GREW. 2001. *Textiles and clothing, c. 1150-c. 1450*. New ed. Rochester, NY: Boydell Press, xii, 223 p. ISBN 08-511-5840-4.
- [2] COWGILL, J, Margrethe de NEERGAARD, N GRIFFITHS a Francis GREW. 2000. *Knives and scabbards*. New ed. Rochester, NY: Boydell Press, xiii, 169 p. ISBN 08-511-5805-6.
- [3] PRITCHARD, Geoff Egan and Frances. 2007. *Dress accessories, c.1150-c.1450*. New ed. Woodbridge: Boydell. ISBN 978-184-3833-512.
- [4] Odívání. *Curia Vítkov* [online]. [cit. 2016-04-27]. Dostupné z: <http://curiavitkov.cz/prace3.html>
- [5] MERTOŮVÁ, Petra. *Paličkovaná krajka jako společenský, sociální a ekonomický fenomén*. Brno, 2007. Disertační práce.
- [6] POLÁŠKOVÁ WINCOROVÁ, Hana. Textilní techniky. *Www.kostym.cz* [online]. Zlín [cit. 2016-05-03]. Dostupné z: http://kostym.cz/Cesky/8_Krejcovstvi/21_Hanka/VIII_21_12A.htm
- [7] ŠIMŠA, Martin. *Knihy krejčovských stříhů v českých zemích v 16. až 18. století: Tailor's pattern books in the Czech Lands in the 16th-18th centuries*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2013. ISBN 978-80-87261-87-3.